

امارت اسلامی افغانستان
اکادمی علوم
ریاست اطلاعات و ارتباط عامه

مقایسهٔ آوایی (فونیتیکی) زبان های دری و پشتو

محقق لیمه خیال

مشخصات اثر

نام کتاب: مقایسه آوایی (فونیتیکی) زبان های دری و پشتو

نویسنده: محقق لیمه خیال

ادیتور و مهتمم: سرمحقق مولاجان تڼیوال

ناشر: ریاست اطلاعات و ارتباط عامه اکادمی علوم

سال چاپ: ۱۴۰۱ ه.ش / ۱۴۴۴ ه.ق

محل چاپ: مطبعه لایف ستار، کابل - افغانستان

شماره تماس ریاست اطلاعات و ارتباط عامه: ۰۲۰۲۲۰۱۲۷۹ (۰۰۹۳)

ISBN: ۹۷۸-۹۹۳۶-۶۶۱-۳۷-۰

حق طبع برای اکادمی علوم محفوظ است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
أ.....	نظر استاد رهنما .....
۱	مقدمه .....
۷	فصل اول .....
۷	مروری به گذشتهٔ موضوع .....
۱۳	فصل دوم .....
۱۳	بررسی واج (فونیم)های زبان های دری و پشتو .....
۱۳	الف) سیستم آوایی زبان دری .....
۹۰	ب) سیستم آوایی زبان پشتو .....
۱۲۹	فصل سوم .....
۱۲۹	تحلیل مقایسوی واج(فونیم) های زبان های دری و پشتو .....
	الف) رابطهٔ فونولوژیکی زبان های دری و پشتو (مشترکات، مشابهت ها و اختلاف ها): .....
۱۲۹	ب) تحلیل عمومی مقایسوی واجی(فونیمیک) زبان های دری و پشتو .....
۱۵۳	ج) دلایل و نظریه های زبان شناسان در رابطه به ازدیاد واج (فونیم) ها در این دو زبان .....
۱۵۸	دو زبان .....
۱۷۸	مآخذ .....

نظر استاد رهنما

کشور عزیز ما افغانستان اگر از یک طرف مهد پرورش تمدن های گوناگون در طول تاریخ گذشته بوده از سوی دیگر محل بود و باش اقوام و ملیت های مختلف که هر یک از خود زبان جداگانه دارد، نیز می باشد. زبانهای این مردم از یک ریشه واحد سرچشمه می گیرند و به راه های مختلف تحول و تکامل نموده اند. برای روشن ساختن گوشه های تاریک این زبانها در تحقیق از شیوه مقابله و مقایسه آوایی و دستوری آنها استفاده به عمل می آید. در سالهای اخیر از طرف رهبری اکادمی علوم تأکید به عمل که تحقیق زبان های تمام ملیت های موجود افغانستان یکی از وظایف عمده اکادمی علوم به شمار می رود. روی همین اصل در سالهای اخیر چندین پروژه علمی- تحقیقی، مقابله‌یی و مقایسه‌یی تحت کار گرفته شد که بعضی آنها با نتایج خوب انجام یافتند.

"مقایسه آوایی (فونیتیکی) زبان های دری و پشتو" اتریست از نامزد محقق محترم لیمه جان در سه فصل است دست نویس شده، طور خلاصه به معرفی سیستم آوایی زبان دری و پشتو (واول، کانسونانت، سیمی واول ها، دفتانگ ها و کلستر ها) می پردازد و در فصل سوم به تحلیل و نظریات دانشمندان راجع به سیستم آوایی این دو زبان پرداخته است. کار پروژه با نتیجه گیری، پیشنهادات، و مآخذ به پایان می رسد.

پروژه تصویب شده از لحاظ کیفیت و کمیت تکمیل است. من این اثر را برای ترفیع از رتبه علمی نامزد محقق به رتبه علمی محقق کافی می دانم.

با احترام

سرمحقق دکتور خلیل الله اورمې

مقدمه

زبان ابزاری است که در زنده گی بشر باعث تمدن و سهولت گردیده است. در انزوا و تنهایی به وجود نمی آید؛ بلکه در اجتماع تشکیل گردیده و برای رفع نیاز و برقراری ارتباط چون مسایلی اقتصادی، سیاسی، تجارتي و... به کار می رود. در قدیم اساس زبان بر اساس حروف شناخته می شد؛ اما در تحقیقات تازه زبان شناسی اساس و بنیاد زبان را آوازها تشکیل می دهد. والحق که چنین است از مجموعه منظم آوازها، واژه ها و از بافت و ترکیب کلمه ها جمله ها ساخته می شود و انسانها برای حل مشکل خویش از ابزاری چون زبان به کار می برند. زبان به زبان گفتار و زبان نوشتار تقسیم گردیده است که زبان گفتار بیشتر میان مردم عام و خاص به کار می رود؛ اما زبان نوشتار نسبت به زبان گفتار محدود بوده و مختص به گوینده گان با سواد می باشد. زبان نوشتار در نشان دادن آوازهای زبان نقش عمده را بازی می کند؛ اما زبان نوشتار ناقص و نارسا تر از زبان گفتار است و در نشان دادن تمام آواهای زبان، سستی می کند که گاه برای یک واج (فونیم) دو حرف (گرافیم) و یا حتی برای نشان دادن بعضی واجها حروف وجود ندارد.

هر زبان نظر به نیاز آوایی خویش فونیم های را از زبان دیگر داخل زبان خویش می گرداند و یا فونیم های خویش را به زبان های دیگر منتقل می کند. زبان دری با واج های (فونیم) مروج امروزه از لحاظ فونیتیکیس با زبان پشتو در مقایسه قرار گرفته که در این رساله تحقیقی خواننده می توانید. زبان های دری و پشتو برای نشان دادن صورت نوشتار آواها از رسم الخط عربی

استفاده می کنند. که در نشان دادن تمام آواها ضعف می کند. این کتاب تحقیقی تحت عنوان "مقایسه آوایی (فونیتیکی) زبان دری و پشتو" به نحو تولید فونیم های هر دو زبان مذکور و نقش اندام های گفتاری پرداخته شده است. بحث عامل علل ازدیاد فونیم ها را نیز در لا به لای این رساله خواننده می توانید.

علاوه بر آن برای تولید صوت واکه (واولها) در هر دو زبان کدام عضوها در نحو تولید آن سهم دارند به تشریح و توضیح آن به شکل مقایسوی پرداخته شده است. واج های همخوان (کانسونانت) و نحو تولیدی آن از نگاه حالت زبان و لب ها در هر دو زبان مذکور به بررسی و توصیف آن مبین شده است. چنانچه میدانیم زبان های دری و پشتو به رسم الخط عربی نوشته می شوند که فونیم های مستعار و دخیل عربی در هر دوی این زبان ها مشترک دیده می باشد. زبان پشتو برعلاوه واج های (فونیم های) دخیل عربی واج های مشترک اندواروپایی سانسکریت را نیز در خود دارد. برای حروف ویژه پشتو در زمان سلطان محمود غزنوی در وقت وزارت حسن میوندی به دست قاضی سیف الله برای نشانه های مخصوص زبان پشتو از زبان هندی، دری و عربی یاری جستند.

زبان پشتو برعلاوه مشترکات و مشابهت ها صوتی اختلاف های فونیمی نیز دارد، به طور مثال مصوت زورکی در زبان پشتو وجود دارد که در زبان دری شامل نیست و موجود بودن پنج گرافیم "ی" مختصه زبان پشتو بوده که در زبان دری برای چند واج (فونیم) یک گرافیم "ی" است.

زبان های دری و پشتو در نزدیکی جغرافیایی خویش داد و گرفت های واژه گانی نیز نموده اند که بسا از کلمه های پشتو در زبان دری وارد گردیده است بسیاری از کلمه های دری در زبان پشتو داخل شده است. زمانی که دو زبان و دو قوم کنار هم یکجا زنده گی می نمایند، هویداست که بالای همدیگر تاثیر متقابل دارند. این تاثیرگزاری فقط سیاسی نبوده؛ بلکه فرهنگی و بنابر علاقه نیز می باشد؛ به طور مثال در فرهنگ پشتون ها اتنی از جمله رقص های فولکلور و محلی کشور بوده که در مراسم خوشی به شکل گروهی یکجا اجرا می گردد. این فرهنگ نظر به ایجاب و پسند خود مردم وارد قوم تاجیک، ازبیک و هزاره ها... گردیده و یا هم موسیقی یا رقص محلی قرصک به قوم های دیگر داخل شده است. یا لباس پوشیدن یک گروه بالای گروه دیگر تاثیر می افکند. این مثالها برای این دلیل ذکر گردید تا در روشن نمودن کلمه های مستعار این دو زبان پرتوی افکنده باشیم. داد و گرفت ها بر مبنای نیاز زبان ها واقع می شود. به هر حال مشابهت های فراوانی میان این دو زبان هم جوار را دیده می توانیم. در این رساله تحقیقی برعلاوه تشریح و توصیف واج های (فونیم) واکه (واول)، همخوانها (کانسونانت)، شبه واکه (سیمی واول)، همخوان های مرکب (کلستر) و واکه های مرکب (دفتانگ ها) به مقایسه این دو زبان به حل مساله ازدیاد بودن فونیم های پشتو نیز با دلایل دانشمندان داخلی و خارجی آمده است. این رساله تحقیقی برای روشن ساختن آوای هر دو زبان و ریشه آن در خور خوانش بوده و

همچنان به مشترکات، اختلاف ها و مشابهت ها میان این دو زبان به شکل مقایسوی پرداخته شده است. با وجودی که این دو زبان با گوینده گان امروزی آن کنار هم یکجا زیست نموده اند؛ اما تا اکنون به تحقیق و بررسی آوایی و واجی این دو زبان پرداخته نشده است.

این اثر یک اثر تازه در رشته زبان شناسی به شمار می رود که تا هنوز به مقایسه و بررسی این دو زبان، زبان شناسان به طور کافی نپرداخته اند؛ بلکه کارهایی انجام یافته در حد مقالات می باشد که فقط از نگاه صرفی یا نحوی به بررسی قرار گرفته اند.

مسأله تحقیق: تولید آوایی (فونیتیکی) زبان ها یکسان است؛ اما طرز

ادای واج (فونیم ها) در زبان ها متفاوت می باشد. فونیم ها اساس زبان را تشکیل می دهد. در این رساله به حل مساله هایی ؛ چون: زبان های پشتو و دری کدام مشابهت ها و اختلاف ها واجی دارند؟ دلایل ازدیاد فونیم ها در یک زبان نسبت به زبان دیگر در چیست ؟ مصوت ها و صامت ها در به وجود آمدن واکه های مرکب و همخوان های مرکب چه نقشی دارند؟ زبان بر کدام مبنا استوار است همانگونه که واحد جمله کلمه ها می باشد واحد کلمه چیست. به هر یک از این سوالات جواب ارایه شده است.

مبرمیت موضوع: بررسی های مقایسوی زبانی میان زبان دری و پشتو تا اکنون بسیار کم رنگ بوده و کارهایی که انجام یافته تا حد مقالات بوده است. زبان پشتو و زبان دری از لحاظ جغرافیایی قریب و با هم یکجا رشد نموده اند که ایجاب به تحقیقات همه جانبه دارند و از لحاظ نزدیکی جغرافیایی تاثیرات صرفی، دستوری بالای هم گذاشته اند. زبان های متذکره به تحقیقات آوایی نیازمند بوده و خوشبختانه کتاب مذکور به وضاحت موضوع مهم زبان شناسی پرداخته است.

هدف تحقیق: این رساله به بخش های تاریک هر دو زبان پرتو افکنده است که بیشتر به زوایای تاریک آوایی و فونیتیکی زبان های دری و پشتو و هم چنان توجه به نحو تولید آواها در هر دو زبان متذکره با تغییر تلفظ و یا همسانی ادای آن و پیچیدن به ریشه زبان که دلیل عمده حفظ و یا حذف فونیم های زبان می باشد، وضاحت داده شده است. مرام تحقیق تحلیل مقایسوی واجها(فونیم ها) در زبان های متذکره و رابطه فونولوژیکی هر دو زبان می باشد.

روش تحقیق: تحقیق مذکور بیشتر تحلیلی - مقایسوی می باشد. این تحقیق بر بنیاد نوع کتابخانه یی استوار است.

رساله مذکور در سه فصل ترتیب گردیده است و به روش تحقیق کتاب خانه یی انجام یافته است. فصل اول، مروری به گذشته موضوع، فصل دوم آن به سیستم آوایی زبان دری که در پنج کتگوری و سیستم آوایی زبان پشتو به همان سان تحقیق و کاوش شده، فصل سوم به تحلیل مقایسوی فونیم های زبان های دری و پشتو مختص شده است که به روابط فونولوژیکی زبان های

دری و پشتو که دارای چه مشابهت‌ها، اختلاف‌ها و مشترکات می‌باشد، بخش عمده آن به دلایل ازدیاد فونیم‌ها پرداخته شده است. در کل این اثر تحقیقی به علاقمندان زبان‌شناسی و زبان‌شناسان تهیه و ترتیب‌گردیده است.